

APIE PUIKYBĘ, KURČIĄ ASILIUKĄ BEI VANDENIS, MEDŽIUS IR VĖJUS

Elena Baliutytė

Vis pagalvoju apie neseną buitinę situaciją: buvau poliklinikoje, skaičiau poezijos knygą, po kelių dienų namuose jos pasigedau. Pamaniau, palikau ten, grįžau, ėmiau dairytis, į paiešką įsijungė sesutės, iškart suabejojusios jos rezultatais: esą čia praeina tiek žmo-

nių... O ne, užginčijau, tai poezijos knyga, o normalūs žmonės poezijos knygų neskaito. „Jūs taip manote? Aš labai mėgstu poeziją ir, manau, esu normalus žmogus“, – nusodino mano puikybę viena iš sesučių.

Nemanau, kad Donaldo Kajoko poezija, apie kurią čia bandysiu rašyti, yra paranki tokiai įžangai, bet, prisiminus jo *Kurčiam asiliukui*, gal ir ne visai pro šalį. Aiškindamas pavadinimo metaforą autorius sakėsi turėjęs omenyje adresatą. Galėčiau anos sesutės balsu paklausti: „Ar iš tiesų „kurčias asiliukas“ negirdi?“

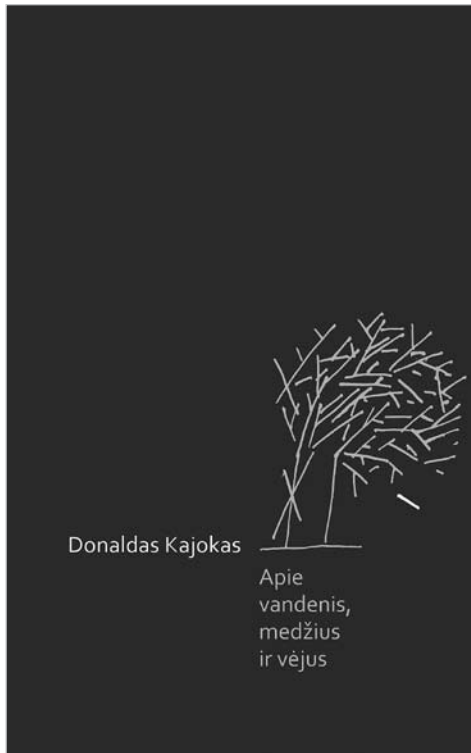
Tiesa, antroji Horacijaus sentencijos dalis (visa: *surdo asello fabellam narrare* – „kurčiam asiliukui pasakėlę sekti“) tarsi sulygina abu komunikacijos dalyvius. Kad ir kaip būtų, Kajoko poezija yra skaitoma ir mėgstama. Neatsitiktina, kad *Kurčiam asiliukui* neseniai buvo išrinkta geriausia dešimtmečio poezijos knyga.

Būdamas jau 17 knygų autorius (pasitikiu knygos anotacija), Kajokas yra sukūręs ryškų savo poezijos vaizdinį, neatsiejamą nuo poetinės pasaulėžiūros, asmenybės laikysenos, individualaus stiliaus – net vietinės reikšmės „sukilimai“ prieš save patį, antirilkiskos, „kirstinės“ poezijos bandymai (*Karvedys pavargo nugaleti*, 2005) ištirpsta kajokiškame pozityvume. Ir naująją knygą *Apie vandenį, medžius ir vėjus* programiškai pradeda „tipiškas“ poeto eilėraštis:

nedidelė mano tėvynė
nedidelis mano namukas
į antpirštį tilptų avytė
aš pats nedidukas

ganau ją, ji skabo lapus
prie stikso mirkstančio saulėj
taip gera, pasauli, kad net nesvarbus
tas tavo pasaulis
(„Ganytojas“, p. 7)

Vis dėlto šis prologo vietoje esantis eilėraštis skaitytoją šiek tiek klaidina, nes daugumoje rinkinio tekstų laikomasi kitokios poetinės taktikos: galima sakyti, Ka-

Dailininkė Deimantė Rybakovienė

Donaldas Kajokas,
APIE VANDENIS, MEDŽIUS IR VĖJUS: Eilėraščiai,
Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla,
2015, 152 p., 1500 egz.

jokas nuosekliai tolsta nuo savo ankstesnės pasteliskai tapybiškos, muzikaliai harmoningos poezijos vaizdinio, nekreipdamas dėmesio, kad gali nuvilti ne vieną savo poezijos gerbėją. Esu linkusi sutikti su Valdu Kukuliu, kurio citata knygoje yra tapusi III-iojo skyriaus epigrafu: „...su kiekviena nauja knyga Kajokas nuosekliai sunkina savo poezijos gyvavimą...“ (p. 105). Poetas į tai atitaria Fernando Pessoa žodžiais: „Man tai nesvarbu. / Kas man nesvarbu? Nežinau, man tai nesvarbu“ (p. 105).

Naujojo rinkinio eilėraščių dažniausiai sudaro nerimuotų dvielių strofos, beveik atsiskyta poetinės ornamentikos, artėjama link grafiško minties punktyro. Dėl naratyvios formos eilėraštis atrodo išretėjęs, ne vienam jų būdinga šnekamoji intonacija, dialogo, pokalbio fragmentai. Eilėraštis neretai randasi iš logikos painiavų, kalbos paradoksų, minties aporijų. Žinoma, toks šiuolaikiškai naratyvaus, pasakojančio eilėraščio modelis savaime dar nieko nesako apie jo estetinę įtairą. Yra įdomiai sumanytų ir garsaraštiškai sustyguotų tekstų („Malonumėlis“, „Ne, paryčio lakštingala, ne, žinoma, taip“), bet ne vienu atveju padvelkia racionalumu, nuspėjama, „ėjimais“ („Va, pusdienio ir nebėr“, „3. Gruodžio divertismentas“, „4. Zylė, kurią kadaise gal pašoviau, gal ir ne“, „2014-ųjų liepos kaitra“).

Kajoko poezijos subjektas – išminčius, „ganytojas“, bet šiame rinkinyje, atrodo, ši būseną jį jau ima varginti, riboti, tolinti nuo pasaulio ir jo reikalų. Tiesa, sociumo teatras poeto niekada nedomino, ir dabar jis programiškai atsiriboja nuo jo žaidimų („Epigrafas rašomai knygai“). Vis dėlto ir likdamas savo metafizikos erdvėje, rašydamas „apie vandenį, medžius ir vėjus“, autorius patiria beprasmybę. Kai veiksmas vyksta prie „stikso“, „objektui“ ne taip paprasta subjektą „sužeisti“, pažadinti, nustebinti. Vis dažniau jis tampa pasakotoju, kuris gręžiasi į savo atmintį, į vaikystę ieškoti tos vienos, išskirtinės, gyvo laiko akimirkos. Šis grįžtamasis dvasios judesys apimtų ir poetikos sritį: autorius šioje knygoje yra itin autotekstualus: ir su kabutėmis, ir be jų cituoja save iš ankstesnių knygų, jas reflektuoja, dialogizuodamas su ankstesnėmis nuostatomis, laikysenomis („Dešimt Su upės dainų ir vienas trumpas priedainis“, „atsimeni, tai buvo rodos vėlų lapkritį...“).

Kajoko eilėraščiui paprastai būdingas fenomenologinis santykis su pasauliu, subjekto ir objekto tapatybė, „čia“ ir „dabar“ akimirka – ypatingai intensyvi pasaulio vieno, grožio pajauta. Šis sinesteziškas amžinybės blyksnis (Algirdui Juliui Greimui sidabriškas žuvytės spurdėjimas, Arvydui Šliogerui „upėtakis“), jei pavysta jį „ištikti“, būna „tankiausia“ teksto vieta – kū-

rinio kulminacija. Kajokas yra tikras tokių „blyksnių“ meistras, deja, šioje knygoje jų gerokai mažiau – dažniau apie tai tik pasakojama, komentuojama, aiškinama. Būdingas pavyzdys – eilėraštis „Rainelių auksas du sparnai pavargę...“: pavadinimas (o jis yra autocitata iš knygos *Kurčiam asiliukui* eilėraščio „Vartai“) tėra vienintelė gyva jo vieta, dėl jos turbūt rašytas visas tekstas. Kita vertus („kitaip verkus“), gal eilėraščiui to pakanka? Gal tekste tas ypatingasis potyris turi būti išskirtas naratyviu kasdienybės apvažu? Gal ta nuoroda į ankstesnį gerą kūrinį ir yra slaptoji kūrinio intriga? Juolab kad tokių kulminacinių vietų, iškeltų už pagrindinio teksto, esama ir kitur: antai eilėraštyje „Il miglior fabbro“ tokiu „sutankėjimu“ yra išnašoje esantis komentaras. Įdomus autoriaus sprendimas ir viename eilėraštyje sujungti skirtingus teksto tipus: diskursyvųjį ir vaizdųjį („Nieko naujo po saule, tik šis 2013-ųjų ruduo“, „8. Beveik palaimintasis“); arba poetinę eilėraščio idėją atspindėti išnašoje empirine prozos kalba („9. Dilgė“). Įdomiai sumanytas 5 laiko atkarpu, sukonkretintų iki valandų ir minučių, tekstas „Va, pusdienio ir nebėr“ – bet tik tiek.

Autorius stengiasi kūrinio intrigą kurti išorinėmis pasakojimo formomis. Tam padeda ir itin intensyvus šio rinkinio intertekstualumas. Čia daug įdarbinto „svetimo žodžio“: nuo paskyrimų ir epigrafų iki centono – kūrinio, koliažo principu sudėto iš kitų autorių tekstų fragmentų. Turiu omenyje eilėraščių-mišlę „Keturi meilės eilėraščiai viename“, dedikuotą „a. a.“ [Alfonsui Andriuškevičiui]:

lyja lyja ir lis kaip lijo
ir užtvindys letos iš lėto

suvokėjo nėra
vien jo letų lelijos

ir mirtis
nebus nugalėta

ir nebus
mirties karalijos (p. 133)

Dėl trijų meilės objektų esu tikra, o ketvirtasis turėtų būti Dylano Thomo eilėraščio vertėjas Tomas Venclova. Šis eilėraštis įdomus ir dėl kajokiškai poetinės reliatyvumo filosofijos: vienoje plokštumoje dvi priešingos pozicijos, ir dėl keturių dvielių, rimų jungiamų į du ketureilius, melancholiško meloso. Tai forma, kuri sustabdo laiką. Apskritai šioje knygoje man gražiausi tie eilėraščiai, kurių siunčiama žinia akimirksninė, netelpanti nė jokio laiko naratyvan – vienas tokių pui-

kaus fenomenologiško valso pavyzdžių – „Septyneilis Gražinai C“:

akimirka – žinau žinau – ji amžina
o amžinybė kas be ko vien ši akimirka
ar jon mane nei krištolinėn vazon įmerkė
ar ją, laukų rasotą puokštę, į mane –
kam vargint galvą kai aplink žiedynai
akimirkšniniai amžinų žiedų žaidimai
ties vieno tuščio žiedo bedugne
1989–2014 (p. 126)

Gražus eilėraštis ir Nijolei Miliauskaitei („Le clair de lune“), kitiems „besivaidenantiems“ kolegoms („2. Užrakintas“, „O dabartės šiek tiek apie tai“, „dar syki sustot ir pažvelgti į mažą / kornelijaus sodą“) – o vaikystės motyvas knygoje apskritai su marčėniška priegaide.

Kaip minėjau, šioje Kajoko knygoje daug žaidžiama kalbos loginiais paradoksais. Kai jie išaknyti tekste, kai jie dalyvauja reikšmių kūrime, mazgų sampynomis komplikuodami ir stabdydami linijinį pasakojimą, jie tampa funkcionalūs ir turiningi („Malonumėlis“). Tačiau ne vienu atveju atrodo, kad jie reikalingi tik tam, kad formaliai užbaigtų eilėraštį, pasiūlydami palengvintą teksto sprendimą („Nes ir Danijos nēr“). Ilgainiui ėmiau įtariai žvilgčioti į dažnus kažkaip beprasmiškai, nes be kokios nors įtampos vienoje plokštumoje išdėstytus priešingus dalykus – toks reliatyvizmas irgi yra jau savotiška klišė („tai ką jūs vadinate...“). Kai trūksta įtaigos, ima noras kabinėtis ir prie poetinės pasaulėžiūros dalykų: konceptualaus pasyvumo, atsisakymo klausti, rinktis, teigti, spręsti... Beje, tokiai laikysenai įvardyti Kajokas yra sukūręs savų kalbos formų: „pamirčiui“, „pasauliui“, „paprigimčiui“. Dėmesį stabdo ir kiti veikiantys jo naujadarai: oksiumoroniškas „partols“, „akys atšvinta“, „pravirkau, kad – suvisam – atvirkčiau“, „rytmečiuoja“, „aš vis labiau veidrodyn“. Kajoko santykis su kalba, kaip ir kiekvieno talentingo kūrėjo, nevienareikšmis: kai turi omenyje lietuvių kalbą, ji gauna aukščiausią įvertinimą – pavadinama stradivarijum („Beveik apie smuiką“), kai svarsto apskritai kalbos galimybes įvardyti pasaulį, traktuoja ją fenomenologiškai, t. y. kaip būtį ir pasaulį neišvengiamai iškraipantią tarpininkę. Arvydui Šliogeriu skirtas eilėraštis:

– Kas man tas skaitytojas!
– Tai kam rašai?
– Šliogeriu.

lengvas šlaitas lietus drebulyno tankmė
ir nukritusių lapų sodrus violetas
viskas laikina tikra ir jei tu poetas

čia sustok ir nutilki daugiau jau anė
vieno žodžio lietus drebulyno tankmė
ir nukritusių lapų sodrus violetas
(„Stojus šiltam trumpų lietučių lapkričiui“, p. 86)

Minėjau kajokiškai rytietišką reliatyvumo ir pasyvumo nuostatą, kuri kartais eilėraštyje atrodo esanti tik kalbos lygmenyje, nesukurianti prasmės įtampų. Lyrinis subjektas šypsodamasis nusišalina nuo pasaulio reikalų, atsisako veikėjo statuso, atsiduodamas savaiminei tėkmei. Štai eilėraštis „Apie mano literatūrinės pasakėles“:

mąstosi – mąstyk sau
tingisi – tingėk sau
skaudasi – skaudėk sau
sningasi – ir snik sau
sekasi – ir sek sau
nes kvailiams
sako
sekasi (p. 120)

Rodos, viskas gerai – smagus tekstas, poetika tiksliai įvaizdina kajokišką subjekto filosofiją; turiningas pavadinimas, pritraukiantis Horacijų ir ankstesnį rinkinį *Kurčiam asiliukui*. Žaismingai kalbėti apie rimtus dalykus – įprasta poetinė taktika. Tad kodėl čia įrodinėju akivaizdžius dalykus? Nes netikėtai ne vienas lengvos formos, žaismingo atstumo naujojo rinkinio eilėraštis ėmė rodytis kaip autoparodija. Štai kad ir „Klasikinis zuikio miegas“, kuriame Biblija ir Shakespeare’as padeda pasakoti kasdienišką situaciją: uodas trukdo miegoti. Gal ir įdomu stebėti, kaip autorius žaidžia šiais didžiais intertekstais visai „neklasikiniame“ savo pasakojime, bet tik tiek – nelyg meistro forma šaipytuši iš turinio, arba atvirkščiai. Ir šalia esantis „Apie gamtinius reikalus“ galėtų būti suprantamas panašiai. Kartą suabejojusi vis įtariau žvelgiau ir į kitus tekstus („Tomas Netikėlis“) – gal neatpažinau kontekstų, o gal atėjo ne tie, pavyzdžiui, Vladas Šimkus („...ir tobulas eiles kuri“), kai skaičiau „Kalvarija, kur visko tik tiek, kad net“:

tušti sūkurėliai plaukia
tuščia upe
bet vienas stabteli, laukia...
išplaukusia akim įkypa
pamerkia gal šiaip tik ir plaukia
tvaskus tuštuliukas ir plaukia

toliau
šešupe (p. 50)

„Kitaip verkus“ – niekutis, bet vis dėlto meistro.

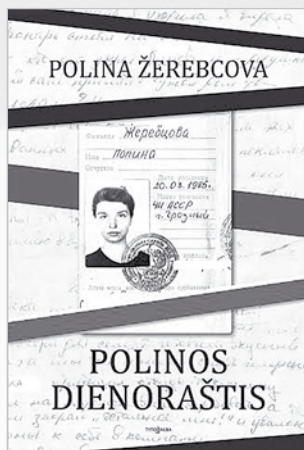
Nors ne vienoje knygos vietoje sakoma, kad skaitytojas yra nesvarbus, bet joje daug ženklų, rodančių autoriaus pastangas būti išgirstam. Pirmiausia turiu omenyje gausius paratekstus (epigrafus, komentarus, išnašas, eilėraščių, skyrių pavadinimus ir kt.), o jų paskirtis, kaip teigia literatūros teoretikai, valdyti skaitytoją, nukreipti jo dėmesį norima linkme. Taip, ženklų palikta daug, bet autoriaus pozicija konceptualiai atvira. Štai paskutinis, penktasis, knygos skyrius iškalbiu intertekstuali pavadinimu „Chapel D“ (nuoroda į Algimanto Mackaus rinkinį) yra vos iš dviejų dvielių:

Drakono žingsneliais
minkštais nedrašiais

žinau kad ateina
nežinau kas įeis (p. 145)

Tie beveik negirdimi „žingsneliai“, pasigirdę jau pirmame, idilę stilizuojančiame rinkinio eilėraštyje, ir toliau negarsiai akompanavę egzistencijos „tuštuliams“, galiausiai virsta vienintele realybe, viskam suteikiančia (arba ne) prasmės ir beprasmybės.

O apie komunikacijos galimybę gerai pasakyta Parulskiui epigrafuotam eilėraštyje: „tu ką nors supranti? suprantu / kas iš to“ (p. 66). ■

Polina Žerebcova

POLINOS DIENORAŠTIS: ČEČĖNIJA, 1999–2002 M.

Iš rusų kalbos vertė Indrė Butkutė

Polina Žerebcova – rašytoja publicistė, poetė, labiausiai žinoma kaip dienoraščių, raštų per Čečėnijos karus, autorė. 2012 m. apdovanota Andrejaus Sacharovo premijos „Už žurnalistiką, kaip poelgį“ diplomu. Gavusi politinį prieglobstį, nuo 2013 m. gyvena Suomijoje. Jos *Dienoraščiai* išleisti rusų, anglų, ukrainiečių, suomių, prancūzų, slovėnų, vokiečių ir kt. kalbomis.

Gimusi 1985 m. Grozne, Čečėnijoje, Polina Žerebcova gyveno ten beveik iki dvidešimties metų. Ji laiko save kosmopolite, nes

jos giminėje – įvairiausių tautybių atstovai. Šeimos šūkis – „Garbė ir tiesa už gyvybę brangesnės“. 1994 m. Polina pradeda rašyti dienoraštį, kuriame fiksuoja visa, kas vyksta aplink. Mokykla, pirmoji meilė, ginčai su vyresniaisiais – visa tai, kas pažįstama kiekvienam paaugliui – Polinos gyvenime žengė kartu bombardavimais, badu ir netektimis. 1999 m. per raketų ataką Grozno centrinėje turgavietėje Polina buvo sunkiai sužeista. Vaiko akimis žvelgdama į karą, Polina nieko nekaltina, ji tik fiksuoja tai, ką mato savo akimis. Ir šie kasdienio gyvenimo faktai ir smulkmenos sukrečia.

Dabar gyvenu Suomijoje. Aš – politinė pabėgėlė. Visą savo gyvenimą paskyriau tam, kad apie dienoraščius, kuriuos rašiau per karą, būdama vaikas, sužinotų visas pasaulis. Aš pasakoju visa tai tam, kad žmonės suprastų, kaip baisu per karą vaikams – rusams, čečėnams, armėnams, ingušams, gruzinams. Visiems vaikams, visiems žmonėms. Suaugusieji privalo išmokti susitarti, o ne griebtis ginklų ir žudyti vieni kitus. Aš prieš bet kokį karą. Aš tik už taiką. Man tai tapo gyvenimo prasme.